

KONFERENCJE NAUKOWE - SPRAWOZDANIA

Kontynuacja i zmiany. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku

W dniach 12–13 maja 2004 r. miała miejsce konferencja naukowa nt.: *Kontynuacja i zmiany. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, zorganizowana przez Instytut Für Wirtschaftsforschung w Halle (IWH) i Europa-Universität Viadrina (Frankfurt n. Odra), przy wsparciu finansowym koncernu Volkswagen. Tematyka spotkania dotyczyła napływu kapitału zagranicznego do krajów naszego regionu w okresie międzywojennym oraz po transformacji politycznej w 1989 r. Zdecydowana większość referatów poświęcona była omawianym zagadnieniom przede wszystkim w odniesieniu do Polski, Czech i Węgier.

W sesji tej wziąłem udział za sprawą kontaktów międzynarodowych profesora Jerzego Gołębiowskiego z Instytutu Historii AP w Krakowie, który udzielił mi również tematycznych konsultacji. Dzięki temu mogłem opracować referat, który spotkał się z zainteresowaniem ze strony uczestników sesji.

Obrady zainaugurowała Dagmara Jajeśniak-Quast (Uniwersytet Viadrina) referatem dotyczącym problemu *Bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Europie Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym w odniesieniu do Polski, Czechosłowacji i Węgier*. Autorka zwróciła uwagę na pojęcie „bezpośrednich inwestycji zagranicznych”, jak również na ich wpływ na gospodarki poszczególnych państw.

Fritz Weber (Uniwersytet Gospodarczy w Wiedniu) przedstawił *Strategię banków wiedeńskich w krajach naddunajskich w okresie międzywojennym*. Dokonane przez Autora porównanie ich działalności w okresie do końca I wojny światowej pozwoliło lepiej poznać przyczyny, dla których w okresie późniejszym nastąpił spadek znaczenia tych instytucji w wybranych krajach Europy Środkowej.

Referat Christopha Boyera (Instytut Maxa Plancka do Badań nad Historią Prawa Europejskiego w Berlinie): *Niemiecki i czeski kapitał w Czechosłowacji w okresie międzywojennym – rywalizacja czy też współpraca* oraz wystąpienie Eduarda Kubu (Uniwersytet Karola w Pradze): *Bezpośrednie inwestycje w Czechosłowacji w okre-*

sie międzywojennym, były poświęcone I Republice Czechosłowackiej. Udział kapitałów zagranicznych w gospodarce czechosłowackiej wynosił około 25%. Widoczny był przede wszystkim w: górnictwie, hutnictwie, przemyśle maszynowym, elektrycznym, chemicznym oraz budownictwie. Jeśli chodzi o pochodzenie kapitału, to zdecydowanie przodowali Anglicy i Francuzi, w znacznie mniejszym stopniu zaangażowani byli Austriacy, Belgowie, Niemcy i Szwajcarzy. Wynikało to z faktu, iż stosunek państwa czechosłowackiego do bezpośrednich inwestycji był podyktowany nie tylko względami ekonomicznymi, ale również politycznymi. Dbano o to, aby udział kapitału niemieckiego był jak najmniejszy. Po aneksji Austrii nastąpił znaczny odpływ kapitału zagranicznego, jak również rodzimego kapitału żydowskiego. Powstałą sytuację wykorzystał kapitał czeski, który jednak po wkroczeniu Niemiec do Czechosłowacji bardzo szybko został zepchnięty na margines życia gospodarczego przez kapitał niemiecki.

Referat Romana Holeca (Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie): *Fabryka Dynamit Nobel Spółka Akcyjna w trzech kolejnych państwach (1914–1939)* przedstawił losy założonej w 1873 roku fabryki – w państwie węgierskim do 1918 roku, w Czechosłowacji w latach 1918–1938 oraz w Republice Słowackiej.

Inwestycje zagraniczne na Węgrzech w latach 1920–1931 to tytuł kolejnego referatu – wygłoszonego przez Mate Batosa (Katolicki Uniwersytet w Piliscaba), w którym stwierdził, iż pojawienie się w środkowej części obszaru naddunajskiego nowych kapitałów obcych było procesem przejściowym i od 1934 roku Niemcy, Włosi i Austriacy ponownie należeli do najważniejszych partnerów Węgier.

Dwa kolejne referaty dotyczyły Polski. Katarzyna Schannon (studia doktoranckie – Uniwersytet w Tybindze i Uniwersytet Warszawski) w wystąpieniu: *Przedsiębiorcy śląscy przeciwko etatyzmowi i nacjonalizmowi gospodarczemu na Górnym Śląsku w latach 1922–1939* dowodzi, iż przedsiębiorcy górnośląscy kierowali się przede wszystkim zasadą: najpierw interesy, a kategorie narodowe na drugim miejscu. Natomiast referat piszącego te słowa (studia doktoranckie w Akademii Pedagogicznej w Krakowie): *Spór o kapitał obcy w Polsce okresu międzywojennego* w sposób kompleksowy oświetlał problem inwestycji zagranicznych w Polsce w dwudziestolecie międzywojennym. Autor sprecyzował jaki kapitał w warunkach polskich miał charakter obcy. Przedstawił stosunek rządów polskich i przedsiębiorców, a także społeczeństwa polskiego do kapitału obcego, czynniki które wpłynęły na wielkość i miejsce inwestycji kapitałów obcych oraz znaczenie inwestycji zagranicznych dla Polski.

Klaus Heller (Uniwersytet w Giessen) zagadnieniu kapitału zagranicznego w Rosji carskiej i sowieckiej poświęcił swój referat: *Zagraniczne inwestycje, a szczególnie niemieckie w Rosji przed i po 1917 roku. Polityczne i ideologiczne aspekty.*

Drugą część obrad rozpoczęła Jutta Günther (IWH) referatem: *Przebieg bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz perspektywy dla tego obszaru.* Podobnie wprowadzający charakter miało wystąpienie Gabora Huny (Instytut Międzynarodowych Analiz Gospodarczych w Wiedniu):

Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji gospodarczych na rozwój i przeobrażenia w Europie Środkowo-Wschodniej. Obaj referenci byli co do tego zgodni, że w okresie transformacji po 1989 roku, wśród państw środkowoeuropejskich, w przeliczeniu na jednego mieszkańca, najwięcej zainwestowano na Węgrzech i w Czechach, a w przypadku Polski trzykrotnie mniej niż w wymienionych państwach.

Z kolei Adam Török (Węgierska Akademia Nauk) w referacie: *Wpływ inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy Węgier – ekonomiczne i gospodarczo-przemysłowe rozważania* oraz Alena Zemplerová (Uniwersytet w Pradze) w wystąpieniu: *Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na proces restrukturyzacji sektora przemysłowego w Republice Czeskiej* zajęli się oddziaływaniem bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę czeską i węgierską. Według autorów napływ inwestycji zagranicznych do obu państw nastąpił zwłaszcza w latach dziewięćdziesiątych, a rok 2000 był początkiem znacznego spadku zainteresowania tymi rynkami przez kapitały zagraniczne. Byli również zgodni co do tego, iż dzięki inwestycjom zagranicznym dokonała się modernizacja i reorganizacja gospodarcza obu państw oraz w znaczny sposób wzrosły ich możliwości eksportowe.

Tematowi aktywności zagranicznych inwestorów poświęcone były referaty: *Rola inwestycji zagranicznych w Polsce – wybrane aspekty* autorstwa Tomasza Kalinowskiego (Ambasada Polska w Berlinie) i *Strategie wielonarodowych przedsiębiorstw w Europie Środkowo-Wschodniej – praktyczne perspektywy* wygłoszony przez Istvana Fekete (Henkel Budapeszt).

Jako ostatni wystąpili: Roland Döhrn (Reńsko-Westfalski Instytut do Badań nad Gospodarką w Essen) oraz Farad Toubal (Uniwersytet w Kolonii). W swoich referatach: *Akceptacja bezpośrednich inwestycji zagranicznych w krajach środkowoeuropejskich* (Döhrn) i *Dystrybucja przestrzenna wielonarodowej działalności w Europie Wschodniej* (Toubal) skupili rozważania nie tylko na odbiorze bezpośrednich inwestycji zagranicznych w poszczególnych krajach, ale również pokusili się o przedstawienie prognoz co do dalszego ich rozwoju.

Na zakończenie Helga Schultz (Uniwersytet Viadrina) dokonała podsumowania i oceny konferencji, zapowiadając równocześnie opublikowanie jej wyników w postaci książki.

Przedstawienie kwestii znaczenia kapitału obcego dla gospodarki Europy Środkowo-Wschodniej okresu międzywojennego nie jest łatwe, bowiem najczęściej stosowane w statystyce kryteria obywatelstwa i narodowości nie są wystarczające. Nie wiadomo na przykład jak traktować część przedsiębiorców niemieckich z zachodnich rejonów ówczesnej Polski, posiadających obywatelstwo polskie, ale powiązanych z ośrodkami dyspozycyjnymi w Niemczech. Dlatego słusznym wyznacznikiem wydaje się być rola, jaką spełniał dany kapitał w gospodarce państwa, tzn. sposób powiązania z zagranicznymi ośrodkami dyspozycyjnymi oraz rozporządzanie w ich interesie dochodem.

Sytuacja gospodarki Europy Środkowo-Wschodniej, uwarunkowana zniszczeniami I wojny światowej, sprawiała, że wszystkie rządy tego regionu były zgodne co do konieczności dokonania wielkich inwestycji za pomocą kapitału zagraniczne-

go. Różnice pomiędzy krajami dotyczyły zakresu ustępstw i koncesji poszczególnych rządów, sposobu zachęcania kapitału obcego oraz zróżnicowanego traktowania przedsiębiorców krajowych i zagranicznych. Nastawienie rządów: polskiego, czechosłowackiego i węgierskiego do kapitału zagranicznego było pozytywne. Pewne obawy budziły jedynie lokaty i inwestycje niemieckie w Polsce i Czechosłowacji, a także austriackie i włoskie na Węgrzech, co było powodowane czynnikami politycznymi i narastającą groźbą wybuchu wojny.

W związku z tym, że inwestycje kapitału zagranicznego w Europie Środkowo-Wschodniej po roku 1989 roku mają miejsce w warunkach podobnych do okresu międzywojennego, przebieg ich i charakter należy bardziej postrzegać jako kontynuację procesu przerwanej II wojną światową i jej skutkami, aniżeli całkiem nowe zjawisko.

Mirosław Kłusek